

Adatok a Sár-hegy szitakötő faunájához (Insecta: Odonata)

TÓTH Sándor — BÁNKUTI Károly
Zirc, Bakonyi Természettudományi Múzeum
Rétság

ABSTRACT: (Data to the Odonata fauna of Sár-hegy) - The paper demonstrates the occurrence of 19 Odonata species on the nature conservation area of Sár-hegy, neighbouring Gyöngyös (Hungary), on the basis of the investigations which had been made there. The Pyrrhosoma nymphula interposita, Sympetrum fonscolombii and Leucorrhinia pectoralis are worthy of special mention out of the found species.

A Gyöngyös melletti Sár-hegy nem tartozik az odonatólogiailag rendszeresen kutatott területek közé. Mindössze 5 alkalommal végzett gyűjtések, illetőleg megfigyelések állnak rendelkezésünkre, melynek eredményeképpen 19 faj jelenlétét sikerült kimutatni. Ez a 19 faj természetesen nem jelenti a Sár-hegy teljes szitakötő faunáját. További rendszeres gyűjtések újabb adatokat fognak eredményezni, elsősorban Sympetrum fajok előkerülése várható, mert főleg az őszi gyűjtések hiányoznak.

A kevés gyűjtés ellenére is bebizonyosodott, hogy a Sár-hegy (más rovarcsoportok mellett) odonatólogiai szempontból is érdekes terület. Ezt igazolja az olyan fajok jelenléte, mint a Pyrrhosoma nymphula interposita, a Leucorrhinia pectoralis és a Sympetrum fonscolombii.

A Sár-hegy természeti adottságai kedvezőek a szitakötők szaporodása szempontjából. A hegyet felépítő andezit kőzet nem eresztli át a vizet, ezért a fennsíkon már néhány négyzetméteres mélyedésekben is gyakran alakulnak ki állandó állóvizek, melyekben nagyobb mennyiségben fejlődnek elsősorban a Lestes fajok lárvái. A legjelentősebb szitakötő élőhely az un. Szent-Anna tó, mely 1983-ban a kevés csapadék következtében csaknem teljesen kiszáradt. Valószínűleg a tó ad otthont a Leucorrhinia pectoralis lárváinak. Nagyon érdekes a fennsíkról Gyöngyös irányába szelődő erecske, melynek kiszélesedő, mélyebb mederrészei a lassú folyású víz alkalmas a Pyrrhosoma nymphula interposita lárváinak megtelepedésére. Nagy kár, hogy e kis erecske vízminősége 1983-ban jelentősen romlott. Fennáll annak a veszélye, hogy a további vízminőség-romlás a faj kis számú populációjának az eltűnését fogja okozni.

A Sár-hegy a nagyobb testű és jól repülő szitakötők számára viszonylag kis terület, ezért valószínűnek tartjuk, hogy vándorlásaik során a hegyen olyan fajok gyűjtésének lehetőségét sem lehet kizárni, melyek a hegy közelebbi vagy távolabbi környékéről vetődtek oda.

A Sár-hegy szitakötő faunájáról tudomásunk szerint adatközlés az odonatólogiai irodalomban nem található. Ezért a felsorolt fajok mindegyike új adat a hegy faunájára. A jelen dolgozatban ismertetett szitakötő anyag gyűjtése 3 kutató nevéhez fűződik (zárójelben a fajlistában rövidítések): BÁNKUTI Károly (BK.), CSIBY Mária (CSM.), Dr. TÓTH Sándor (TS.). BÁNKUTI Károly anyagát a Libellula fulva és a Sympetma fusca kivételével a Szent-Anna-tónál gyűjtötte.

A FAJOK JEGYZÉKE

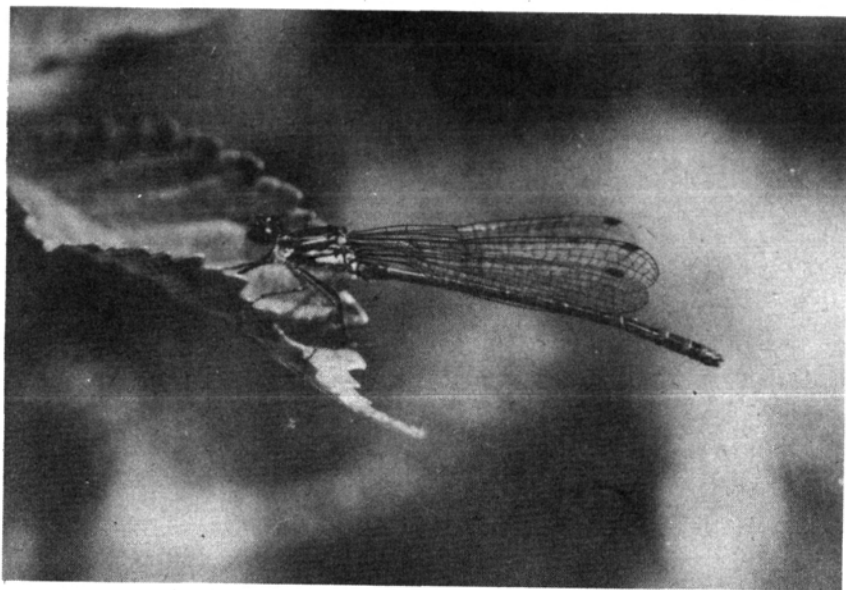
Platycnemis pennipes pennipes (PALLAS, 1771): Pontokaspi faunaelem, mely Európa nagy részében és Élf-Ázsiában fordul elő. Hazánkban általánosan elterjedt, lárvája elsősorban lassan folyó patakokban, ritkábban állóvizekben fejlődik. Gyűjtési adatok: 1980. VI. 24., 2♂ (CSM.); 1♂ (TS.); 1983. V. 19., 1 db (BK); 1983. VI. 8., 2♂ 1♂ (TS.); 1983. VI. 24., 2♂ 1♂ (TS.).

Coenagrion ornatum (SÉLYS-LONGCHAMPS, 1850): Pontomediterrán faunaelem, mely Közép-Európától Mezopotámiáig megtalálható. Magyarországon szórványosan fordul elő, de helyenként gyakori. Lárva állóvizekben és kisebb folyóvizekben található. Gyűjtési adatok: 1980. VI. 24., 2♂ (CSM.); 1♂ 1♂ (TS.).

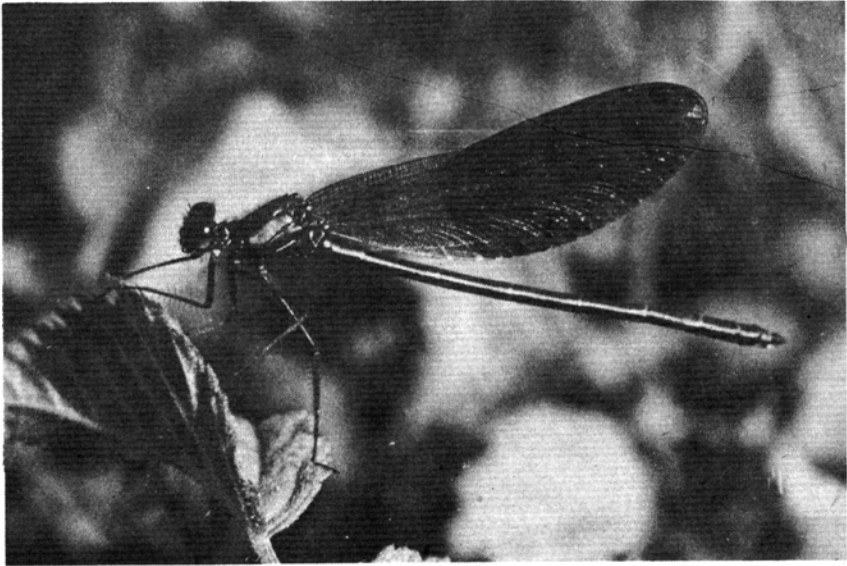
Coenagrion puella puella (LINNÉ, 1758): Ponto-kaspi faunaelem, azonban Európán és Élf-Ázsián kívül Észak-Afrikában is él. Hazánkban szinte mindenütt gyűjtethető gyakori szitakötő, melynek lárvái főleg iszapos álló és lassú folyó vizekben fejlődnek.

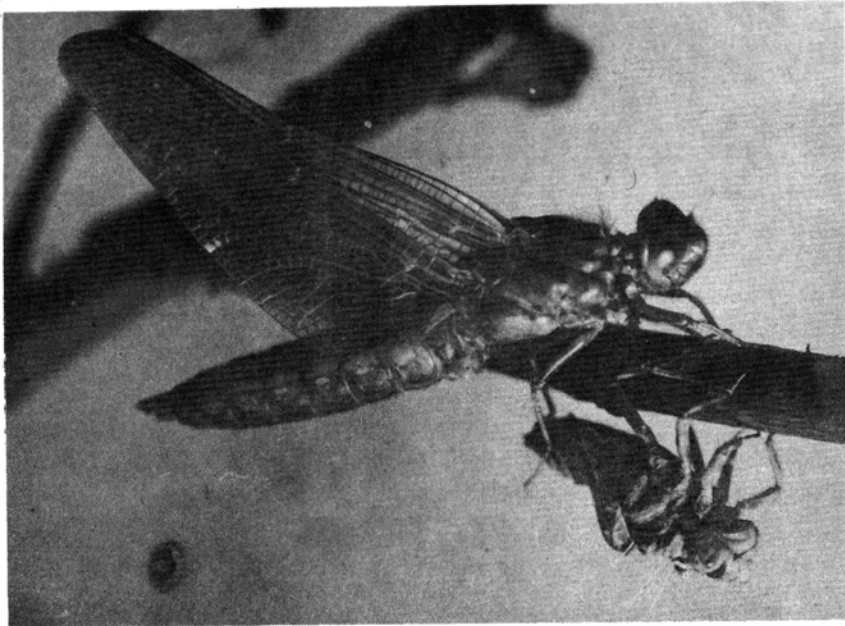
1. ábra. A Szent Anna-tó a Sár-hegyen

2. ábra. A Sár-hegy szitakötő faunájának érdekes tagja a Pyrrhosoma nymphula

3. ábra. A Sár-hegyről Ny-ra lefutó patakban fejlődik a lárvája az Agrion splendens-nek

4. ábra. A Libellula depressa közvetlenül a lárvabőről való kibújás után

- Gyűjtési adatok: 1980. VI. 24., 2♂ (CSM.); 2♂ 2♀ (TS.); 1982. VII. 6., 1♀ (TS.); 1983. V. 19., 1♂ 1♀ sok példányban (BK.); 1983. VI. 8., 3♂ (TS.).
- Coenagrion pulchellum interruptum (CHARPENTIER, 1825): Európában és Nyugat-Szibériában élő ponto-kaspi faunaelem, hazánkban sokfelé közönséges szitakötő. Lárvája növényzetben dús vizekben fejlődik. Gyűjtési adata: 1983. V. 19., 1♂ 1♀ sok példányban (BK.).
- Pyrrhosoma nymphula interposita (VARGA, 1968): Európában és Kisázsiaiban található pontomediterrán faunaelem. Hazánkban viszonylag kevés helyen gyűjtötték, elsősorban a dombvidékekről. Lárvája kis, átöblítendő tavacszkákban, lassú folyású vizekben, tavak levezetőárkában fejlődik. Bár az utóbbi 15-20 évben gyarapodnak a fajra vonatkozó gyűjtési adatok, országosan még ma sem nevezhető gyakorinak. Ezért a Sár-hegyen való előfordulása mindenképpen figyelemreméltó faunisztikai eredmény. Gyűjtési adatok: 1980. VI. 24., 1♂ (CSM.); 2♂ 1♀ (TS.); 1983. V. 15., 1♂ (BK.).
- Ischnura elegans pontica (SCHMIDT, 1938): Ponto-kaspi faunaelem, nálunk főleg a sík- és a dombvidékeken fordul elő, helyenként gyakori. Lárvája állóvizekben és vizesárkokban fejlődik. Gyűjtési adata: 1983. V. 19., 1♂ 1♀ sok példány (BK.).
- Ischnura pumilio (CHARPENTIER, 1825): Valószínűleg pontomediterrán faunaelem, melyet Európából, Észak- és Közép-Ázsiából, valamint Elő-Ázsiából ismerünk. Hazánkban általánosan elterjedt, sokfelé közönséges. Lárvája lassú folyású erekben, patakokban, tavakban és mocsarakban egyaránt megtalálható. Gyűjtési adatok: 1980. VI. 24., 2♂ (CSM.); 1982. VII. 6., 1♂ (TS.); 1983. V. 19., 1♂ 1♀ sok példány (BK.); 1983. VI. 8., 1♂ (TS.).
- Enallagma cyathigerum cyathigerum (CHARPENTIER, 1840): Szibíriai fauna-elem, hazánkban nem ritka. Lárvája elsősorban nagyobb szabadszerű állóvizekben találja meg a létfeltételeit. Gyűjtési adatai: 1983. V. 16., 2♀ (BK.); 1983. VI. 8., 1♀ (TS.).
- Sympecma fusca (van der LINDEN, 1820): Holomediterrán faunaelem, melynek areálja csaknem egész Európára kiterjed, de előfordul Észak-Afrikában is. Magyarországon általánosan elterjedt, sokfelé közönséges. Lárvája állóvizekben és lassú folyású patakokban fejlődik. Úgy látszik a Sár-hegy vizei nem kedveznek a lárvájának, mert legalábbis az eddigi tapasztalatok alapján kis számban fordul elő. Gyűjtési adata: 1983. V. 16., 1♂ (BK.).
- Lestes barbarus (FABRICIUS, 1798): Hazánkban sokfelé gyakori, helyenként közönséges holomediterrán faunaelem. Lárvája főleg mocsarakban, lápokban él. A Sár-hegy fennsíkján állandó vízű kisebb pocsolyákban is megtalálható. Gyűjtési adatok: 1980. VI. 24., 3♂ 2♀ (CSM.); 1983. VI. 8., 3♂ 5♀ (TS.).
- Lestes dryas (KIRBY, 1890): Szibíriai faunaelem, Európában, Észak-Amerikában és Ázsia mérsékelt övi részein él. Nálunk főleg az Alföldön és a dombvidékeinken fordul elő. Lárvája főleg állóvizekben fejlődik. Gyűjtési adatok: 1980. VI. 24., 1♀ (CSM.); 1♂ 1♀ (TS.); 1982. VII. 6., 1♀ (TS.); 1983. VI. 8., 5♂ 5♀ (TS.).
- Lestes vires vestalis (RAMBUR, 1842): Hazánkban elsősorban a sík vidékekre jellemző pontomediterrán faunaelem. Lárvája főleg sekély, növényzetben gazdag állóvizekben él. Gyűjtési adata: 1983. VI. 8., 6♂ 11♀ (TS.).
- Agrion splendens splendens (HARRIS, 1782): Valószínűleg pontomediterrán faunaelem, mely hazánkban általánosan elterjedt. Lárvája lassú folyású patakokban, vizesárkokban fejlődik. Gyűjtési adatai: 1980. VI. 24., 2♂ 2♀ (CSM.); 1♂ 1♀ (TS.); 1980. VI. 26., 1♂ (TS.).
- Anax imperator imperator (LEACH, 1815): Hazánkban főleg a sík vidékekre jellemző, ahol elsősorban nagyobb tavaknál figyelhetjük meg. A Sár-hegyen egy példányban került elő a Szent-Anna tónál. Kérdés, hogy a lárvája él-e a tóban, vagy csupán egy a tenyészhelyétől elkóborolt állatról van szó. Ennek eldöntéséhez meg kellene próbálkozni a lárvájának gyűjtésével. A kifejlett példányok ugyanis kitűnő repülő és sokszor nagyobb távolságra is elkalandoznak. Gyűjtési adata: 1983. V. 19., 1♂ (BK.).
- Libellula depressa (LINNÉ, 1758): Hazánkban sokfelé gyakori, néhol közönséges pontomediterrán faunaelem. Lárvája főleg csatornáknál és vizesárkokban él. Gyűjtési adatok: 1980. VI. 24., 1♂ (CSM.); 1♂ (TS.); 1983. V. 16., 1♂ (BK.); 1983. V. 19., 1♂ (BK.).
- Libellula fulva fulva (MÜLLER, 1764): Az előző fajhoz hasonlóan pontomediterrán faunaelem és ugyancsak általánosan elterjedt, de kevésbé gyakori. Lárvája elsősorban sík vidéki vizesárkokban és kisebb állóvizekben fejlődik. Elképzelhető, hogy a Sár-hegyen a Csepje-tetőn fogott példány a Mátra lábától elkóborolt állat. Gyűjtési adata: 1983. V. 12., 1♀ (BK.).
- Libellula quadrimaculata quadrimaculata (LINNÉ, 1758): Szibíriai faunaelem, mely Európában valamint Ázsia és Amerika mérsékelt övi területein él. Nálunk általánosan elterjedt, de csak helyenként gyakori. Lárvája tavakban, mocsarakban, lápokban és vizesárkokban fejlődik. Gyűjtési adata: 1983. V. 19., 1♀ (BK.).
- Sympetrum fonscolombii (SÉLYS-LONGCHAMPS, 1840): Dél-Európában és Észak-Afrikában élő holomediterrán faunaelem, melynek hazánkban van az egyik legészakibb előfordulási helye. Nálunk nem gyakori, lárvját még nem sikerült hazánkban megtalálni. A Sár-hegyen a Szent-Anna-tónál való gyűjtése figyelemreméltó eredmény. Gyűjtési adata: 1983. V. 19., 1♂ (BK.).
- Leucorrhinia pectoralis (CHARPENTIER, 1825): Nyugat-Szibíriai faunaelem, mely hazánkban viszonylag kevés helyről került elő. Lárvája elsősorban az alföldi iszapos mocsarak, tavak lakója. A legnagyobb hazai populációja valószínűleg a tihanyi Külső-tónál él. A Sár-hegyen a Szent-Anna-tónál való gyűjtése faunisztikai szempontból érdekes eredmény.

Gyűjtési adata: 1983. V. 19., 1° 1° (BK.); 1983. VI. 8., 1° (TS.).

IRODALOM

- ARADI M., BODÓCS I. (1954): Die Odonaten-Fauna der Kleinen Ungarischen Tiefebene. Fol Ent. Hung. 7: 41-45.
- BENEDEK P. (1961): Adatok a Tapolca-patak és környéke rovarfaunájához. I. Szitakötők - Odonata. Fol. Ent. Hung. 14: 175-183.
- BENEDEK P. (1962): Leányfalu és környékének szitakötő-faunája. Fol. Ent. Hung. 15: 427-440.
- BENEDEK P. (1965): A magyarországi szitakötők (Odonata) rendszertani beosztása - Fol. Ent. Hung. 18: 407-423.
- BENEDEK P. (1965): Adatok a Tapolca-patak és környéke rovarfaunájához, III. Odonata II. Fol. Ent. Hung. 13: 39-75.
- BENEDEK P. (1965): Két új Agrion-faj a magyar faunában. Fol. Ent. Hung. 18: 625-626.
- BENEDEK P. (1966): Adatok Magyarország szitakötőfaunájához (Odonata). Fol. Ent. Hung. 19: 501-518.
- BENEDEK P. DÉVAI Gy., DÉVAI I. (1969): Adatok a Nyírség és a Szatmár-beregi síkság szitakötő (Odonata) faunájához. A Nyiregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve 11: (1968): 263-271.
- BENEDEK P. DÉVAI Gy., KOVÁCS Gy. (1973): Újabb adatok Magyarország szitakötő (Odonata) faunájához. Acta Biol. Debrecina 10-11. (1972-73): 91-100.
- BODOR J. (1965): A Sympetrum pedemontanum Allioni újabb lelőhelyadata. Fol. Ent. Hung. 18: 295.
- BODÓCS I. (1908): Kecskemét környékének szitakötőfaunája. Rovartani Lapok 15: 49.
- CSADA I. (1908): Újabb adatok Magyarország szitakötőfaunájához. Rovartani Lapok 15: 49.
- DÉVAI Gy. (1962): Újabb faj a hazai szitakötő-faunában (Aeschna viridis Eversm.) Fol. Ent. Hung. 15: 503-508.
- DÉVAI Gy. (1968): Die Libellen- Fauna- der toten Flussarme der Bodrog bei Sárospatak. Teil. I. Acta Biol. Debrecina 6: 23-32.
- DÉVAI Gy. (1971): Die Libellen- (Odonata) Fauna der toten Flussarme der Bodrog bei Sárospatak. Teil. II. Acta Biol. Debrecina 7-8. (1969-70): 153-160.
- DÉVAI Gy. (1973): A biológiai vízminőség-vizsgálatok lehetőségei a szitakötők (Odonata) chorológiai- ökológiai feldolgozása tükrében. Kandidátusi értekezés, Kézirat, Debrecen.
- DÉVAI Gy. (1976): Az Északkeleti-Alföld szitakötő (Odonata) faunájának elemzése. Acta Biol. Debrecina, 13. (1): 93-118.
- DÉVAI Gy. (1978): A Barcsi Ősborókás szitakötő (Odonata) faunája. Dunántúli Dolgozatok, Term. Tud. Sor. 1: 65-78.
- DÉVAI Gy. (1978): A Barcsi Ősborókás két ritka szitakötőjének (Cordulia aeneaturfosa és Epitheca bimaculata) chorológiai-ökológiai sajátosságai-Dunántúli Dolgozatok, Term. Tud. sor., 1: 79-92.
- DÉVAI Gy. - VARGA Z. (1963): Adatok a Zempléni-hegység szitakötő- (Odonata) faunájának ismeretéhez. Acta. Biol. Debrecina 2: 3-9.
- MUHYNÉ HORVÁTH I., PÁLFI Gy. (1958): Adatok a Zsombói láp Odonata-faunájához. Acta Acedemiae Paedagogicae Szegediensis 2: 121-125.
- NAGY J. (1966): Zur Libellen-Fauna des Inundationsraumes der Tisza. in: BERETZK, P., CSIZMAZIA, Gy., GALLÉ, L., GAUSZ, J., HOMONNAY, Sz., KOLOZSVÁRY, G., MOLNÁR, Gy., NAGY J., SCHAFER, L.: Neue Beiträge zur Kenntnis der Tierwelt des oberen Tisza-Tales. 7. Tiscia (Szeged) 2: 73-75.
- TÓTH S. (1972): Az oszlári Holt-Tisza élővilágáról. A Herman Ottó Múz. Évkönyve, 11: 631-670.
- TÓTH S. (1973): Előzetes vizsgálatok a Bakony vidékének szitakötő-faunájával kapcsolatban. A Veszprém megyei Múz. Közl. 12: 257-270.
- TÓTH S. (1974): Odonata fauna of the area of the second series of Locks on the Tisza. Tiscia, 9: 87-97.
- TÓTH S. (1980): A Bakony hegység szitakötő-faunája (Insecta: Odonata) - A Bakony term. tud. kut. eredm., 13: 1-36.
- ÚJHELYI S. (1953): Bátorliget szitakötő-faunája - Odonata. in: SZÉKESY V. (szerk.): Bátorliget élővilága. Akadémiai Kiadó, Budapest, 185-186.
- ÚJHELYI S. (1955): A Természettudományi Múzeum magyar gyűjtőktől származó közép-európai szitakötő-gyűjteményének faunisztikai adatai. Fol. Ent. Hung. 8: 17-44.
- ÚJHELYI S. (1955 b): Adatok Magyarország szitakötő (Odonata) faunájához. Fol. Ent. Hung. 8: 173-174.
- ÚJHELYI S. (1957): Szitakötők - Odonata (in Magyarország Állatvilága, V., 6., pp. 44) - Budapest, Akadémiai Kiadó.
- ÚJHELYI S. (1959): Angaben zur Kenntnis der Odonaten Fauna Ungarns. Fol. Ent. Hung. 12: 103-116.
- VARGA Z. (1958): Debrecen környékének szitakötő-faunája. Fol. Ent. Hung. 11: 285-290.
- VARGA Z. (1968): A Pyrrhosoma nymphula Sulz. új alfaja. Acta Biol. Debrecina 6: 187-204.
- VÁNGEL J. (1905): Adatok Magyarország rovarfaunájához. I. Odonata. Szitakötők. Rovartani Lapok 12: 12-14.

WÉBER M. (1941): Adatok Tihany Odonata-faunájának ismeretéhez. A Magyar Biológiai Kutatóintézet
Munkái 13: 300-301.

BÁNKÚTI Károly
H-2651 RÉTSÁG
József A. ut 4.

Dr. TÓTH Sándor
Bakonyi Természettudományi Múzeum
H-8420 ZIRC
Rákóczi tér 1.